

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

«Էլեկտրոնային կառավարությունը» պետական իշխանության մարմինների գործունեության կազմակերպման նոր ձև է, որը տեղեկատվական-կոմունիկացիոն տեխնոլոգիաների շնորհիվ ապահովում է կազմակերպություններին և քաղաքացիներին մատուցվող պետական ծառայությունների օպերատիվության և հարմարավետության որակական նոր մակարդակ, ինչպես նաև ապահովում է տեղեկատվություն պետական մարմինների գործունեության արդյունքների մասին:

«Էլեկտրոնային կառավարություն» ստեղծել նեղ իմաստով նշանակում է պետական համակարգում ստեղծել էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառություն, որը հիմնադրվում է կլինի ամբողջ երկրի մասշտաբով կառավարական բոլոր գործընթացների ավտոմատացման վրա, որի նպատակը կլինի պետական կառավարման արդյունավետության բարձրացումը և սոցիալական կոմունիկացիաների ծախսերի կրճատումը հասարակության յուրաքանչյուր անդամի համար¹:

Էլեկտրոնային կառավարման պատմության արմատները հասնում են մինչև 1970-ականները, սակայն իրական ուրվագծեր այն ստացավ միայն 2000-ականների սկզբներին: Դրա իրականացման համար անհրաժեշտ նախապայմանները ստեղծվեցին 1990-ականների առաջին կեսերին Համացանցի բուռն զարգացման և 1990-ականների երկրորդ կեսերին անհատ ձեռնարկատիրության նոր ոլորտների՝ էլեկտրոնային առևտրի և էլեկտրոնային բիզնեսի ստեղծման շնորհիվ: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործումը պետական կառավարման համակարգերում մի շարք երկրներում իր սահուն ընթացքն էր ունենում արդեն 1990-ականներին, սակայն շուտով պարզվեց, որ էլեկտրոնային կառավարությունը ոչ թե նոր տեխնոլոգիա է, այլ մի ամբողջ հայեցակարգ, որը պահանջում է համակարգային վերափոխումներ և պետական կառավարման համակարգում նոր մոդելների ներդրում:

Էլեկտրոնային կառավարության ծրագրերի մշակողները հիմնականում հետապնդում էին նմանատիպ նպատակներ: Դրանք են.

1. պետական ծառայությունների կողմնորոշումը դեպի քաղաքացիների պահանջմունքները,
2. պետության և դրա ծառայությունների հասանելիության ապահովում,
3. պետական ծառայությունների հասանելիության մասով սոցիալական հավասարության իրագործում,
4. տեղեկատվության ավելի արդյունավետ օգտագործում,
5. էլեկտրոնային բիզնեսի զարգացում և շուկայական սկզբունքների հիման վրա նորարարությունների խթանում²:

Էլեկտրոնային կառավարությունը տեղեկատվական հասարակության կարևորագույն բաղադրիչներից է, անցումը որին սկսվեց տնտեսապես ավելի զարգացած երկրներում: Սակայն միջազգային հասարակությունում չկա համընդհանուր ընդունված ռազմավարական նպատակ: Առանձին երկրների քաղաքական էլիտաները տարբեր կերպ են պատկերացնում այն, ինչն էլ իր արտացոլումն է գտնում տարբեր նախագծերի մշակման մեջ:

Օրինակ, ԱՄՆ-ի համար հասարակությունը գլոբալացման գործընթացներն ավարտող մեխանիզմներն են, որի արդյունքը կլինի երկրագնդի մասշտաբով տնտեսական և քաղաքական իշխանությունների օրինականացումը, որը հիմնված կլինի ԱՄՆ-ի վերազգային կորպորացիաներում: Սրա հետ կապված ամերիկյան ծրագրերում ավելի շատ ուշադրություն է դարձվում էլեկտրոնային առևտրի զարգացմանը, ինչպես այլ երկրների և տարածաշրջանների, այնպես էլ պետական և մասնավոր հատվածներում ամերիկյան նորարարությունների

¹ Είσοδιαοείνιά οάοίετῆε ἄ αἰνῶαδῶαίμῖ εἰοίεοεῖαεῖμῖ οῖδῶαεῖαεῖ: ὁ-ἄαἰῶ ἡἡἡἡἡ / ἱ.Ἀ. Ἀάοἡεἡἡἡἡ. - ἱ. Ἐἡἡἡἡ, 2011.-256ἡ. Ἴδῶ. 38.

² Ἴοἡἡἡ Ἴ. Ἀ., Ἴαδῶοἡἡἡ ἱ. Ἀ., Ἀἡῶαδῶἡἡἡἡἡ ὀδῶαεἡἡἡ ḡδῶῶἡἡἡἡ ἡῶἡἡ: ὁ-ἄαἡἡ ἡἡἡἡἡ / Ἴ. Ἀ. Ἴῶἡἡἡ, ἱ. Ἀ. Ἴαδῶοἡἡἡ. - 3-ἡ ἡḡἡ., ἡἡ. Ἐἡῶἡἡἡ. - ἱ. ἘἈἲ, 2007. - 496ἡ. Ἴδῶ. 459.

առաջխաղացմանը:

Եվրոպական Միության համար տեղեկատվական հասարակությունն առաջին հերթին Եվրոպայի բազմազգ հարստության պահպանման միջոց է: Այդ իսկ պատճառով էլ էլեկտրոնային կառավարությունների եվրոպական ծրագրերն ուղղված են անհատի խնդիրների լուծմանը և պետական ծառայությունների հասանելիության ապահովմանը բոլոր քաղաքացիների համար:

Ճապոնիայում էլեկտրոնային կառավարության կառուցումը նպատակ ունի ամրապնդել հասարակության տարբեր շերտերի միջև կապերը, որն ընկալվում է որպես միասնական կորպորացիա: Այդ իսկ պատճառով ճապոնական նախագծերը ենթադրում են պետության, հասարակության և բիզնեսի միջև հավասարակշռության հաստատում, ինչպես նաև միջազգային ասպարեզում երկրի մրցունակության բարձրացում:

Էլեկտրոնային կառավարության ընդհանուր հայեցակարգը, ինչպես նաև հիմնական սկզբունքները, ստացել են էլեկտրոնային կառավարման ճարտարապետություն անվանումը: Այն երկրներում, որտեղ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներդրումը պետական կառավարման մեջ ընթանում էր ավելի ակտիվորեն, ստեղծվեցին հատուկ ստորաբաժանումներ, որոնք պատասխանատու էին համապետական մակարդակում էլեկտրոնային կառավարման ճարտարապետության մշակման համար (Գաշնային ճարտարապետության մշակման նախագծի կառավարման գրասենյակը ԱՄՆ-ում՝ Federal Enterprise Architecture Project Management Office):

Այս մարմինների կողմից մշակված նախագծերն, իհարկե, ունեն տարբերություններ, սակայն, որպես կանոն, ունեն հետևյալ բաղադրիչները:

- Պետական գործառնությունների ճարտարապետություն: Այս բաղադրիչը հարկավոր չէ ստեղծել Օ-ից: Սակայն դրա իմտեզրումը «էլեկտրոնային կառավարման» ճարտարապետության մեջ պահանջում է դրա էլեկտրոնային վերակառուցում, ինչն իր արտացոլումն ստացավ պետական նոր կառավարման ոճով արված վարչական մի շարք բարեփոխումներում:
- Ծառայությունների ճարտարապետություն: Սա իր մեջ ներառում է գործառնության մեխանիզմներ, որոնց օգնությամբ տեղի է ունենում պետական գործառնությունների էլեկտրոնայնացումը՝ պորտալներ, սերվերներ, կիոսկներ և այլն:
- Տվյալների ճարտարապետություն: Սա իր մեջ ներառում է էլեկտրոնային փաստաթղթերի, բազաների կառավարման համակարգերի և այլնի ստանդարտների մշակում:
- Տեխնոլոգիական ճարտարապետություն: Սրա տակ հասկացվում է տեխնոլոգիական տարբեր ստանդարտների և արձանագրությունների, օրինակ, ծրագրային ապահովում, կոմունիկացիաներ և այլն: Այն երկրներում, որոնք առաջատար են նկարագրված հայեցակարգի իրագործման գործընթացում, արդեն մշակվել են ստանդարտների համակարգեր տեղեկատվական մոդելների տեսքով (SAGA՝ Գերմանիայում, e-GIF՝ Մեծ Բրիտանիայում, TRM՝ ԱՄՆ-ում):

Մեծ Բրիտանիայում մշակվել է էլեկտրոնային կառավարության ճարտարապետության մի հետաքրքիր մեթոդ, որի հիմնական բաղադրիչներն են.

1. Կառավարական պաշտպանված ինստիտուտներ, որը թույլ է տալիս պետական տարբեր մարմինների միջև իրականացնել փոխգործողություններ անվտանգ ռեժիմով:
2. Կառավարական կենտրոնական ukonline.gov.com կայքը, որը քաղաքացիներին ապահովում է մուտք դեպի պետական տեղեկատվություն և ծառայություններ: Պորտալի կառուցվածքը չի կրկնում պետական ապարատի կառուցվածքը՝ տեղեկատվությունն այնտեղ տեղակայված է փնտրման հարմարավետության սկզբունքով:
3. Կառավարական gateway.gov.com կայքը, որն իրենից ներկայացնում է մի բլոկ, որն իր մեջ միավորում է տեղեկատվական տարբեր համակարգեր և իրականացնում է փոխգործակցություն համակարգի մյուս երկու բաղադրատարրերի միջև: Մուտքն ունի հնարավորություն աստիճանաբար ավելացնել մատուցվող ծառայությունները և ապահովում է օգտվողների և պետական մարմինների միջև գործարքների անվտանգ իրականացում:

Պետական ապարատի աշխատակիցների աշխատանքը հեշտացնելու և օգնելու նպա-

տակով թողարկվում են հատուկ ուղեցույցներ:

Էլեկտրոնային կառավարության մոդելը, որի վրա սկսեցին հիմնվել նրկյրմերի մեծամասնությունում դրա մշակողները, վերցված էր մենեջմենթից և ենթադրում էր սոցիալական տարբեր շերտերի ներկայացումը «սթեյքհոլդերների» խմբերի տեսքով, որոնց միջև փոխհարաբերությունները ներկայացվում էին քիզնետում արդեն փորձարկված սխեմայով.

Ա. «Պետությունից պետություն» (government to government) կամ «e-վարչարարություն»: Այս սխեման նկարագրում է ներքին պետական-վարչական համակարգերի հատվածը: Երբեմն այն հասկացվում է ավելի լայն իմաստով, և այդ դեպքում սխեման բաղկացած է 2 մասից՝ ինքնին պետությունից պետություն հասկացությունը նկարագրում է միջկառավարական, միջպետական և միջշրջանային կապերը, մինչդեռ «պետությունից աշխատակիցն» (government to employee) իրենից ներկայացնում է պետական հատվածի ներքին գործընթացների հեշտացում և արդյունավետության բարձրացում:

Բ. «Պետությունից բիզնեսին» (government to business) կամ «ե-հասարակություն»: Այս սխեման նկարագրում է ծառայությունների այն հատվածը, որը մատուցում է պետությունը բիզնեսին: Պետական նոր կառավարման բարեփոխողները այս հատվածը տեսնում էին ոչ միայն միակողմանի (government to business, բայց ոչ business to government), այլ նաև նախատեսում էին տարատեսակ գործընթացների արագացում, էժանացում և հեշտացում, որոնք ավելի անհրաժեշտ են պետությանը՝ ձեռնարկատիրական գործունեությունը վերահսկելու համար: Պետության և բիզնեսի փոխգործակցության ևս մեկ ձև դարձավ համացանցի միջոցով կատարվող գնումները:

Գ. «Պետությունից քաղաքացիներին» (government to citizen) կամ «քաղաքացիներ» և «քաղաքացիություններ», որը նկարագրում է պետության և քաղաքացիների միջև փոխհարաբերությունները: Էլեկտրոնային կառավարության հայեցակարգը ենթադրում է պետական մարմինների կողմից մատուցվող ծառայությունների ոչ միայն արագացում և հեշտացում (մախող սխեմայի նման), այլև ժողովրդավարական գործընթացներում քաղաքացիների մասնակցության ընդլայնում¹:

Անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետություն էլեկտրոնային կառավարման նոր համակարգին, որն իրականացվում է Մալբերի (Mulberry) ծրագրով, պետք է նշենք, որ այն կոչված է նվազեցնել կոռուպցիոն ռիսկերը, և երաշխիք է թափանցիկ կառավարման արդյունավետությունը բարձրացնելու համար: Անցումն էլեկտրոնային կառավարման համակարգին ենթադրում է, որ պետական ծառայությունները կմատուցվեն համացանցի միջոցով: Դա նվազագույնի կհասցնի պետական ծառայողի և քաղաքացու շփումը և, ինչպես արդեն նշեցինք, էապես կկրճատի կոռուպցիոն ռիսկերը:

Այս համակարգի ներդրման գործընթացն արդեն 6 տարի է ինչ սկսվել է, այդ ժամանակահատվածում պետական գերատեսչությունների 4000 աշխատակիցների վերապատրաստումը և տեխնիկական ապահովումը, ինչպես նաև համընդհանուր ցանցային համակարգի ստեղծման աշխատանքները միասին արժեցել են շուրջ 700000 դոլարին համարժեք դրամ, ֆինանսական աջակցությունն իրականացրել է Համաշխարհային բանկը²:

Էլեկտրոնային կառավարման պետական համակարգի ներդրումը Հայաստանի կառավարության գերակա ուղղություններից է: Դեռ հինգ տարի առաջ երկրում համացանցի հասանելիությունը և արագությունները ցածր էին, գները՝ բարձր: Երրորդ օպերատորի դաշտ մտնելուց հետո («ԱրմենՏել» ՓԲԸ, «FiberNet», այնուհետև՝ GNCAIfa) իրավիճակը կտրուկ փոխվեց. մրցակցությունը մեծացավ, բոլոր երեք օպերատորները երկրով մեկ սկսեցին մատչելի ծառայություններ առաջարկել: 2011թ. երկրորդ կեսի դրությամբ հանրապետության 30 քաղաք ծածկված է օպտիկամանրաթելային համացանցով, մինչ այդ այն հասանելի էր 3-4 քաղաքների համար: Միաժամանակ ավելացավ լայնաշերտ համացանց օգտագործողների թիվը. 2008-ին՝ 30.000, 2009-ին՝ 70.000, 2010-ին՝ 173.000, իսկ 2011-ի երկրորդ եռամսյակում օգտագործողների թիվն արդեն 262.000 էր, կանխատեսվում էր՝ մինչև տարեվերջ 400.000

քիվն իրատեսական կլինի, ըստ էության, ամեն երկրորդ ընտանիք¹:

Կառավարության համար ստեղծվել է ներքին պաշտպանված ցանցի (VPN -Virtual Private Network) հիման վրա սեփական համակարգը, որը զարգանում է փուլ առ փուլ: Սկզբում միասնական համակարգին միացել էին միայն նախարարությունները, այնուհետև միացան 10 մարզպետարաններն ու մնացած գերատեսչությունները, պետոեզիստրի տարածքային բոլոր կետերը: Միացման փուլում են սոցիալական ծառայությունների և ՔԱԿԳ ստորաբաժանումները:

Ներկայումս ավելի քան 40 գերատեսչություններ աշխատում են փաստաթղթաշրջանառության միասնական համակարգով: Մուտքագրված յուրաքանչյուր փաստաթուղթ թվայնացվում է ընդհանուր բաժնում և միանգամից ուղարկվում արխիվ:

Դեռևս 2002թ. ընդունվել է «Էլեկտրոնային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենքը: 1996թ.-ից ֆինանսական փոխանցումների համար կիրառվող էլեկտրոնային ստորագրությունները, բանկերից բացի, ոչ մի տեղ կիրառելի չէին: 2008թ. ստեղծվեց կենտրոն, որն սկսեց էլեկտրոնային ստորագրություն տրամադրել, և 2011թ. դրությամբ թողարկվել է ավելի քան 6500 ստորագրություն, որից 300-ը պատկանում է պետական պաշտոնյաներին, իսկ մնացածը՝ ձեռնարկությունների աշխատակիցներին, ովքեր հարկային հաշվետվություններ են ներկայացնում էլեկտրոնային տեսքով (e-filing): Էլեկտրոնային ստորագրության արժեքն առաջին տարվա համար 15.000 դրամ է, իսկ յուրաքանչյուր հաջորդ տարվա համար՝ 5.000 դրամ:

Այսօր բոլոր ընկերություններն ունեն հնարավորություն հարկային հաշվետվությունները ներկայացնել էլեկտրոնային տեսքով՝ առանց գրասենյակից դուրս գալու: Հարկային մարմինները ստեղծել են կայք, որն ընդունում է այդ հաշվետվությունները: 2011թ. տվյալներով 5400 ընկերություն հարկային հաշվետվություն ներկայացնում է էլեկտրոնային ճանապարհով²:

ՀՀ կառավարությունը ներդրել է լիցենզավորման տարբեր տեսակների համար հայտերի ընդունման էլեկտրոնային համակարգ: Հայտատուն պետք է միայն մեկ անգամ այցելի գերատեսչություն և ստանա լիցենզիա, իսկ եթե նա ունի էլեկտրոնային ստորագրություն, ապա էլեկտրոնային լիցենզիան կարող է ստանալ անձնական էլեկտրոնային փոստին՝ պետական մարմին ֆիզիկապես չայցելելով. այդ ֆայլը, օրենսդրության համաձայն, ունի իրավաբանական ուժ: Այս ձևաչափով լիցենզիաներ տրամադրում են պետական գրեթե բոլոր կառույցները, բացառությամբ ՀՀ ԿԲ-ի և ևս մի քանի լիցենզիաներ, որոնք վերաբերում են ատոմային էներգետիկայի, զենքի առևտրի ոլորտներին:

Կառավարության նախաձեռնությունների շարքում է Ազգային պատկերասրահի ֆոնդերի թվայնացումը, ինչպես նաև ոստիկանության հետ համատեղ ավտոտրանսպորտային միջոցների գրանցման և հաշվառումից հանելու համակարգի գործարկումը:

Պետք է նշել, որ Հայաստանն էլեկտրոնային կառավարման մակարդակով արդեն առաջ է անցել շատ երկրներից: Հայաստանի Հանրապետությունում էլեկտրոնային կառավարման ներդրման գործընթացը դեռ շարունակվում է: Ցանկանալով ՀՀ քաղաքացիներին տալ հնարավորություն ավելի մատչելի և արագ տեղեկատվություն ստանալու հնարավորություն՝ առաջարկում ենք օգտվել միջազգային փորձից և ստեղծել մեկ միասնական պետական տեղեկատվական կայք՝ զարգացնելով e-gov.am կայքը (վերցնել Մեծ Բրիտանիայի օրինակը): Կայքում տեղակայել ինչպես ՀՀ օրենքները, իրավական նորմերը, այնպես էլ ստեղծել հատուկ բաժին, որտեղ քաղաքացիները կկարողանան on-line կարգով հղել իրենց հուզող հարցերը և որակավորված մասնագետների կողմից ստանալ պատասխան կարճ ժամկետներում (րոպեների ընթացքում): Կարծում ենք, որ մեր հասարակությունն ունի նման կայքի կարիքը, և այն կապահովի հետադարձ կապ: Կայքի աշխատանքը կլինի թափանցիկ և իր լուծման կունենա ժողովրդավարական հանրապետության կայացման գործընթացում:

¹ <http://www.gov.am>

² <http://www.gov.am>